

ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ЦІННІСНА СКЛADOVA ЯКІСНОЇ ПРАВOTBOPЧOCTІ

Постановка проблеми. 24 серпня 2024 року Україна отримала довгоочікуваний Закон «Про правотворчу діяльність», метою якого є «впорядкування правотворчої діяльності в Україні, посилення взаємодії між учасниками правотворчої діяльності у процесі підготовки нормативно-правових актів, а також контролю за їх реалізацією, забезпечення участі громадянського суспільства у правотворчій діяльності та якості законодавства України» [1].

З огляду на таку мету неабияким викликом на шляху її втілення є якість законодавства, про що свідчитиме як чітка юридична визначеність, наукова обґрунтованість, зрозумілість текстів правових норм, так і прогнозований, передбачуваний результат їх дотримання і застосування в процесі правореалізації. Ці два вектори правотворчості в їх цілісному взаємозв'язку потребують поглиблених, систематичних наукових досліджень. Це також пов'язано з тим, що на шляху до євроінтеграції відбувається імплементація Україною європейських норм права, у процесі чого запозичуються не завжди типові для нашої держави та української національної ідентичності моделі правовідносин, до правового поля залучаються поняття і терміни не чітко визначеного змісту, що перешкоджає їх правильному розумінню й однозначному тлумаченню та призводить до правових колізій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади різних аспектів правотворчості широко представлені в українській правовій думці Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, Ю. Шаргородським, В. Шишко та ін. До вивчення принципу визначеності як складової верховенства права в правотворчій діяльності у своїх працях зверталися такі правознавці, як: М. Медведєва (досліджує в контексті невизначеності правові аспекти заборони дискримінації за ознакою СОГІ в процесі євроінтеграції), О. Львова (вивчає моральні аспекти сучасної правотворчості), Я. Берназюк (аналізує категорію «якість закону» як складову принципу верховенства права), Т. Пашук (пише про передбачуваність правових норм), О. Кравець (досліджує застосування юридичної визначеності) та ін. Водночас, незважаючи на достатність теоретико-правових досліджень цієї проблеми, усе ж сфера практичного застосування принципу правової визначеності в процесі правотворчої діяльності залишається недостатньо висвітленою, що породжує численні колізії не лише законодавчого характеру, а й доктринального. Зокрема, потребують поглибленого аналізу критерії, які мають ідентифікувати проєкт нормативно-правового акта, що готується як якісний і такий, що відповідає принципу верховенства права та правотворчості.

Мета статті. З огляду на викладене метою статті є теоретичний і практико-правовий аналіз змісту правової визначеності як ціннісної складової якісної правотворчості.

Основні результати дослідження. Згідно з п. 1 ст. 3 Закону України «Про правотворчу діяльність» правотворча діяльність здійснюється відповідно до принципу «верховенства права, що включає, але не виключно, принципи законності, юридичної визначеності, запобігання зловживанню повноваженнями, рівності перед законом та недискримінації, доступу до правосуддя» [1]. А з огляду на такий невід'ємний елемент мети правотворчості, як якість законодавства, необхідно розуміти критерії такої якості, які, зокрема, сформульовані у вигляді вимог до змісту нормативно-правового акта у ст. 34 даного Закону, серед яких – однозначність їх розуміння (ясність, точність, доступність для розуміння та реалізації); передбачуваність (прогнозованість) результатів їх реалі-

зації тощо. Тобто в контексті правової визначеності можна стверджувати, що нормативно-правовий акт, який не є однозначним для розуміння, результати і наслідки реалізації якого неможливо однозначно передбачити, не може вважатися якісним, а отже, не відповідає принципу верховенства права і не досяг своєї мети.

Конституційний Суд України неодноразово у своїх рішеннях наголошував на правовій визначеності як складовій принципу верховенства права [2]: «Із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності й недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування в правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі» (абзац другий пп. 5.4 п. 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст. 92, п. 6 розділу Х «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005).

«Одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, установлених такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки» (абзац третій пп. 3.1 п. 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого п. 5 частини першої ст. 11 Закону України «Про міліцію» від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010).

Як пише Т. Цувіна, для визначення правомірності обмежень прав осіб на рівні національного правопорядку недостатньо констатувати наявність закону, яким таке втручання дозволене. Крім цього, необхідно також перевірити, чи є цей закон доступним і передбачуваним, а також чи не суперечить він самій сутності принципу верховенства права. Доступність закону означає, що громадяни повинні мати можливість, що відповідає обставинам, орієнтуватися в тому, які правові норми є застосовними до даного випадку. Натомість передбачуваність закону тлумачиться Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) так, що норма не може вважатися «законом», якщо вона не сформульована з достатнім ступенем точності, що дає змогу особі співвіднести з нею свою поведінку. Щодо відповідності закону верховенству права, то зазначена вимога до якості закону тлумачиться як заборона свавільного втручання з боку органів державної влади, що вимагає встановлення законом меж дискреційних повноважень органів державної влади [3, с. 374]. Щодо передбачуваності застосування правових норм, то у своїй практиці ЄСПЛ виходить із того, що застосування норм права має бути передбачуваним для особи і кожен має право сподіватися на те, що норми права будуть застосовані до нього так само, як вони застосовуються до інших осіб, що опинилися у подібній ситуації. Порухення цієї вимоги, як правило, пов'язується із довільним тлумаченням норм права під час правозастосування [3, с. 375].

Передбачуваність об'єктивного юридичного права, його зрозумілість, ясність та однозначність, як наголошує Т. Пащук, впливає з природи самого права. З одного боку, правова норма, запроваджена нормотворцем, повинна бути загальною, оскільки спрямована на врегулювання типових ситуацій, які можуть бути узагальненими. Модель належної поведінки може бути текстуально описана в абстрактному стандарті, створюючи таким способом компактний правовий припис. Отже, юридична норма не може зосередитися на кожному випадку з математичною точністю, однак вона має цілісно охопити певну сферу державно-суспільного життя, щоб ефективно виконувати свою функцію. З іншого боку, цей процес формування моделі поведінки в загальному правилі може зумовити певні ризики щодо якості правової регламентації, серед яких існує ризик того, що закон буде недостатнім (коли закон не охоплює всіх можливих випадків, створюючи юридичні прогалини), надлишковим (коли закон охоплює предмет занадто широко, необґрунтовано втручаючись в іншу сферу суспільного життя) чи суперечливим (коли закон є непослідовним чи неузгодженим). У США, зокрема, проблему достатньої передбачуваності права розроблено в межах доктрини недійсності нечітких законів (void for vagueness

doctrine). Закон, який не передбачає з достатньою чіткістю стандарту поведінки, може бути визнаний неконституційним [4, с. 100–101].

Акт законодавства, який містить норму, що не сформульована з достатньою мірою якості, не дає змоги особі регулювати (впорядкувати) свою поведінку та передбачати (без зайвої складності або отримавши за потреби відповідну консультацію) наслідки такої поведінки, не володіє повною мірою такою ознакою, як обов'язковість (не може розглядатись як «право»). Будь-які обмеження, які накладаються, мають ґрунтуватися на положеннях законодавства. Воно має бути сформульоване з достатньою чіткістю, щоб надати особі можливість визначити, чи буде її поведінка суперечити закону та якими можуть бути вірогідні наслідки порушень [5].

Суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Ян Берназюк наголошує, що на сьогодні сталою є практика Конституційного Суду України щодо визнання неконституційними законів у зв'язку з їх невідповідністю критерію «якість закону». Виходячи із висновків Венеціанської комісії та практики ЄСПЛ, він констатує, що «якість закону», зокрема, охоплює таких два складових елементи:

1) передбачуваність актів права (чи наслідки приписів права є передбачуваними? чи укладено акти права в зрозумілий спосіб? чи вказує нове законодавство чітко на те, що попередньо ухвалене (і яке саме) законодавство скасовано або змінено? чи зміни інкорпоровано до зведеної версії приписів актів права, припустимої для суспільства?);

2) сталість і послідовність приписів права (чи є приписи актів права сталими та послідовними? чи є приписи актів права сталими настільки, що вони зазнають змін лише за належного попередження про це? чи є їх застосування послідовним?) [6].

Для яскравого прикладу застосування концепції якості закону наводиться постанова від 29 серпня 2018 року у справі № 492/446/15-а (провадження № 11-611ап18), якою Велика Палата Верховного Суду, обґрунтовуючи необхідність відступу від позиції, викладеної у постанові Верховного Суду України від 17 вересня 2013 року у справі № 21-241а13, також врахувала правовий висновок ЄСПЛ, сформований у рішенні у справі «Щокін проти України» (заяви № 23759/03 та № 37943/06, п. 50–56), де Суд визначив концепцію якості закону, зокрема з вимогою, щоб він був доступним для заінтересованих осіб, чітким і передбачуваним у своєму застосуванні; відсутність у національному законодавстві необхідної чіткості й точності порушує вимогу «якості закону»; у разі коли національне законодавство припустило неоднозначне або множинне тлумачення прав та обов'язків осіб, національні органи зобов'язані застосувати найбільш сприятливий для осіб підхід. Крім того, Велика Палата Верховного Суду у постанові від 06 листопада 2018 року у справі № 812/292/18 зазначила, що норми законодавства, які допускають неоднозначне або множинне тлумачення, завжди трактуються на користь особи [6].

Отже, лише якісне законодавство спроможне забезпечити ефективність реалізації та захисту прав людини.

«Якість» означає внутрішню визначеність предмета, ступінь вартості, цінності, придатності чого-небудь для його використання за призначенням [7].

«Ефективний» означає такий стан, який приводить до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект [8]. Однією із сторін ефективності є якісна сторона, яка відображає її логічне, теоретичний зміст, тобто сутність категорії [9, с. 208]. Як бачимо, характеристика якісного законодавства є його внутрішньою властивістю і передбачає його ефективність як зовнішній результат. Важливим інструментом на шляху до цього є юридична техніка, яка зі змістової сторони є «засобом удосконалення права і за формою, і за змістом і покликана забезпечити не тільки зовнішню «красу» правових актів, а й їх відповідність життєвим реаліям, адекватно відображати суспільні потреби» [10, с. 35].

Саме невідповідність змісту правових норм суспільним потребам, нечітка їх правова визначеність і непередбачуваність досить часто, на нашу думку, позбавляє законодавство своєї якості та ефективності. Нижче ми проаналізуємо практичні аспекти реалізації положень деяких нормативно-правових актів, які через свою невідповідність складовим принципам верховенства права і вимогам, які ставляться до цього, зокрема таких, як юридичні визначеність і передбачуваність, можуть призвести до порушення прав людини.

13 грудня 2022 року прийнято Закон України «Про медіа» № 2849-ІХ [11], положення якого, на нашу думку, містять чимало термінів, зміст яких є не чітко визначеним в українському правовому полі, що може виглядати як порушення конституційного права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34 Конституції України).

Зокрема, у пунктах 2, 3 ч. 1 ст. 36 Закону України «Про медіа» визначається, що на території України в медіа та на платформах спільного доступу до відео забороняється поширювати: висловлювання, що розпалюють ненависть, ворожнечу чи жорстокість до окремих осіб чи груп осіб за ознакою етнічного чи соціального походження, громадянства, національності, раси, релігії та вірувань, віку, статі, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, інвалідності; висловлювання, що підбурюють до дискримінації чи утисків стосовно окремих осіб чи груп осіб за ознакою етнічного чи соціального походження, громадянства, національності, раси, релігії та вірувань, віку, статі, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, інвалідності або за іншими ознаками.

Водночас із норм Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», зокрема, при визначенні поняття «дискримінація» та її можливих форм (ст. 1) чітко не визначається, яких саме обмежень стосовно визнання, реалізації або користування правами і свободами особи мають зазнавати в результаті опублікованої інформації щодо них, щоб певні дії визнавалися дискримінаційними. Також відсутня вказівка на критерії визнання висловлювань дискримінаційними, про які згадується в юридичній літературі, як-то: критерій істини чи наклепу; критерій образи чи приниження гідності особи (що проявляється у формі жестів чи висловлювань); критерій агресії, фізичного насилля чи очевидного спонування до таких дій; критерій безпеки, охорони правопорядку, здоров'я, суспільної моралі і т. п.; критерій обмеження чи перешкоджання використанню передбачених законом прав та інтересів [12, с. 68–69]. Власне й постає проблема, у якому разі ще, окрім згаданих вище критеріїв, може проходити межа між свободою вираження поглядів, мовою ворожнечі та правом на захист від дискримінації?

Тож шукатимемо тлумачення в інших правових документах.

Наприклад, Рекомендація Ради Європи № 97 (20) «Про наклепницькі висловлювання», що ухвалена Комітетом Міністрів 30 жовтня 1997 року на 907-му засіданні заступників міністра, використовує термін «наклепницьке висловлювання», під яким розуміють «такий, що охоплює всі форми висловлювань, які поширюють, підбурюють, заохочують чи виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм або інші форми ненависті, що ґрунтується на нетерпимості, у т. ч. нетерпимості, що знаходить своє вираження у войовничому націоналізмі й етноцентризмі, дискримінації та ворожості стосовно меншин, мігрантів і осіб іммігрантського походження» [13, с. 49]. Тож у даному разі наклеп не можна вважати правом людини на свободу вираження поглядів. Однак із норм українського законодавства складно зробити такий висновок. Відсутність конкретизації у цій сфері може призводити до необґрунтованого покладання відповідальності за порушення дискримінаційного законодавства.

Так, 07.03.2024 рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (далі – Нацрада) було винесено припис суб'єкту в сфері онлайн-медіа ГО «Громадянський рух «Всі разом!» про визнання порушення вимог п. 3 частини першої ст. 36 Закону України «Про медіа» та зобов'язання усунути порушення. Суть порушення вбачається у тому, що ГО «Громадянський рух «Всі разом!» поширив у медіапросторі статтю «ЛГБТ-рух та педофілія: історичний зв'язок», що, на переконання Нацради, «сприяє обмеженню прав, рівних можливостей, спричиняє дискримінацію представників(-иць) ЛГБТК+спільноти, порушує їхню гідність і призводить до соціальної відмежованості, розпалювання ворожнечі та насильства щодо таких людей» [14].

ГО «Всі разом!» звернулася з позовом до суду з вимогою визнати протиправними і скасувати рішення Нацради № 624 [15] від 07.03.2024 та припис як додаток до цього рішення та обґрунтовує це тим, що у статті здійснюється виклад достовірних подій і фактів про намагання ЛГБТ-руху унормувати та/або легалізувати педофілію із посиланням на джерела [16].

Тож на цьому кейсі можна спостерігати наслідки правової невизначеності окремих положень нормативно-правових актів, особливо стосовно тих правовідносин, які запозичуються чи імплементуються із законодавств інших держав.

Слід наголосити, що право на свободу думки відповідає як міжнародним стандартам у цій сфері, так і практиці ЄСПЛ щодо свободи слова і свободи вираження поглядів (зокрема, ст. 19 Між-

народного пакту про громадянські та політичні права, ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод тощо). Згідно з ч. 2 ст. 4 Закону України «Про медіа» при впровадженні обмежень у сфері медіа державні органи, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи застосовують практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Але в питанні дискримінації виникає так звана конкуренція прав людини, і практика свідчить про те, що перевага надається меншинам, і часто необґрунтовано.

Також одним із проявів невігластва сучасного правотворення, який порушує не лише норми суспільної моралі, а й правила правотворчої техніки, слід назвати законопроект про інститут реєстрованих партнерств № 9103 від 13.03.2023 [17].

Уже з положень ст. 1 цього проекту закону можна помітити їх суперечність положенням фундаментального правового акта у сфері сім'ї – Сімейного кодексу України.

«Реєстрованим партнерством є зареєстрований в порядку, визначеному цим Законом, добровільний сімейний союз двох повнолітніх осіб, однієї чи різної статі, в основі якого лежить взаємоповага, взаєморозуміння, взаємопідтримка, взаємні права та обов'язки». Очевидно, що словосполучення «сімейний союз» має на меті стати синонімом поняттю «сім'я». Чи це не підміна понять, чим можна згодом зловживати з метою нівелювання моральних засад суспільства, закладених Сімейним кодексом? Чи може бути основою сім'ї лише взаємоповага, взаєморозуміння, взаємопідтримка, взаємні права та обов'язки? [18].

Більше того, ст. 3 цього законопроекту передбачається застосування положень Сімейного кодексу України та інших нормативно-правових актів щодо шлюбного договору до договору реєстрованого партнерства в частині, що не суперечить суті реєстрованого партнерства. Тобто можна очікувати, що у разі прийняття такого законопроекту інститут реєстрованих партнерств не лише стосуватиметься галузі сімейного права, а й закладатиме нові ідеологічні підвалини інституту сім'ї в Україні, які виключатимуть моральні суспільні засади, на яких вона історично і природно розвивалася.

Тож з огляду на неспинну законопроектну діяльність щодо впровадження в Україні привілеїв для осіб ЛГБТ у сфері сім'ї наступним етапом слід очікувати змін до Сімейного кодексу України в частині розширеного розуміння сім'ї, не обмеженого чоловіком і жінкою, та моральних засад суспільства. Так, у розділі V прикінцевих положень згаданого законопроекту пропонуються відповідні зміни до численних фундаментальних законів України, зокрема тих, що регулюють шлюбно-сімейні відносини.

Так, у п. 2.7 прикінцевих положень пропонуються певні зміни у Законі України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», зокрема, у ч. 1 ст. 181 після слів «які не перебувають у шлюбі» додати слова «або реєстрованому партнерстві»; у ч. 3 після слів «чоловіком (дружиною)» додати слова «реєстрованим партнером». Внесення аналогічних змін і доповнень передбачається до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» (п. 2.13 Прикінцевих положень).

Пунктом 2.16 прикінцевих положень згаданого законопроекту пропонується ч. 2 ст. 3 Сімейного кодексу України доповнити абзацом третім такого змісту: «Реєстровані партнери є сім'єю незалежно від того, чи проживають вони фактично разом та чи ведуть спільно домашнє господарство»; у ст. 39: у частині першій після слів «в іншому зареєстрованому шлюбі» доповнити словами та символами «в реєстрованому партнерстві з іншою особою» і т. п.

Пунктом 2.17 прикінцевих положень пропонується ч. 1 абз. 19 ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» викласти в такій редакції: «багатодітна сім'я – сім'я, в якій особи перебувають у зареєстрованому шлюбі або реєстрованому партнерстві, разом проживають та виховують трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя або кожного з реєстрованого партнерства, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує».

Підкреслимо, що норми Сімейного кодексу України подружжям визначають виключно чоловіка та жінку та згідно з ч. 4 ст. 3, як згадувалося вище, створення сім'ї не має суперечити моральним засадам суспільства. Водночас нині на рівні подібних нормотворчих новел норми суспільної моралі пропонується розглядати як певні суб'єктивні оціночні судження, а не як моральні імперативи, трансформовані до нормативно-правових актів. Спостерігається активне ЛГБТ-лобі щодо знецінення суспільної моралі та засадничого конституційного принципу верховенства права.

Звертаючись до офіційного тлумачення цього принципу, наданого Конституційним Судом України, бачимо, що це «...вимагає від держави його втілення у правотворчу і правозахисну діяльність», а його суть спирається на розуміння права, яке інтегрує в себе, окрім законодавства, «...й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом» [19].

Також доцільно звернутися до висновку науково-правової експертизи Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака від 25 грудня 2023 року (далі – Висновок експертизи) з деяких аналізованих у межах цього дослідження питань. Так, у Висновку експертизи зазначається, що запровадження одностатевих партнерств в Україні, які є, по суті, перехідним етапом до легалізації одностатевих шлюбів, суперечить нормам Конституції України, суспільній моралі, загрожує інституту сім'ї, а отже, призведе до порушення конституційного ладу, який панує в Україні [20, с. 8–10].

Українська професор М. Медведєва у цьому контексті наголошує, що «проект Закону України «Про інститут реєстрованих партнерств» фактично пропонує наділити зареєстроване партнерство всіма правами традиційної сім'ї, що суперечить Конституції України і Сімейному кодексу. Водночас українське законодавство має достатньо інструментів для врегулювання майнових та інших відносин між особами, що спільно проживають, однак не реєструють шлюб. Шлюбно-сімейні відносини належать до сфери, яка має регламентуватися нормами національного права. Історично ці питання виведені з-під дії міжнародного права, окрім, хіба що, констатації загального права на шлюб. Так само держави – члени ЄС і Ради Європи мають свободу розсуду в цьому питанні. Традиційна сім'я, що засновується на союзі чоловіка і жінки, може претендувати на привілейований статус порівняно з одностатевими союзами чи шлюбами, оскільки відрізняється за своєю природою, адже саме в ній відбувається процес відтворення людини, а тому така сім'я потребує додаткових захисту та гарантій з боку держави. ... На тлі загрозованої депопуляції і демографічної кризи, спричиненої збройною агресією росії проти нашої держави, відтворення і збільшення населення України є вкрай важливим і невідкладним питанням національної безпеки. Згідно зі ст. 16 Конституції України збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави. Отже, саме держава зобов'язана докладати усіх зусиль задля укріплення інституту репродуктивно успішної сім'ї, створити належні економічні умови для народження і виховання дітей» [21, с. 699].

Тож, з огляду на згадані вище сучасні виклики морально-правовим засадам сімейного законодавства в Україні, можна констатувати тенденцію глобалізаційних процесів до заміщення традиційного в суспільстві та науці розуміння сім'ї неприродною її інтерпретацією, що є аномалією з точки зору фундаментального сприйняття права з погляду його розширеного офіційного тлумачення, що, окрім законодавства, включає й інші соціальні регулятори (мораль, традиції, звичаї тощо). Отже, завданням держави має бути не дестабілізація сім'ї, а її зміцнення. Легалізація одностатевих партнерств витіснить природну концепцію сім'ї із правового поля України. Розуміння сім'ї перетвориться із природного осередку суспільства на соціальну конструкцію на кшталт розуміння гендеру як соціально закріпленої ролі. Також ці аргументи викликають суперечності щодо відповідності принципу правової визначеності, адже запропоновані згадуваними вище законопроектами нові форми приватних стосунків і дискримінаційних ознак, таких як сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність, намагаються вкряпнути в правове поле України, яке сформоване на засадах верховенства права та природній концепції сім'ї як основи публічного правопорядку.

Необхідно наголосити, що саме гендерна взаємодоповнюваність є передумовою всіх природних сімейних стосунків – батьківства, материнства, дитинства та спорідненості. Тільки сім'я в союзі чоловіка і жінки охоплює всі елементи природної концепції сім'ї й не заперечує жодного з них: відмінність і взаємодоповнюваність статей є причиною існування батьківства і материнства, коли дві особи різної статі стають батьками однієї і тієї ж дитини. Тільки сім'я чоловіка і жінки створює умови для розвитку спорідненості, яка впливає зі спільного батьківства братів і сестер. Тому природне право на сімейний статус мають лише ті форми спільного проживання, які не за-

перечують природних (не залежних від волі законодавця) передумов створення сім'ї, що закладені в самій природі людини.

Така суперечливість законодавчих ініціатив конституційним принципам, зокрема, щодо введення нових форм співжиття в межах інституту сім'ї, створює умови для юридичної невизначеності змісту нормативно-правових актів, їх однозначного розуміння й очікуваної поведінки та правових наслідків.

Тож з огляду на це вбачаємо за доцільне в рамках цивільного законодавства передбачити регулювання приватних відносин двох осіб незалежно від їх статусу. Зокрема, такими особами можуть бути й самотні люди, для яких найближчою людиною, можливо, є сусід чи друг незалежно від того, чи проживають вони разом. Тож доречним є внесення відповідних доповнень до Цивільного кодексу України про законодавче закріплення таких понять, як «друг», «ближній». Якщо і потрібні якісь зміни і доповнення для регулювання подібного роду приватних відносин між особами, то це є можливим у межах конкретних галузей права [22, с. 27].

З огляду на євроінтеграційні процеси цікавим є досвід деяких європейських країн у досліджуваному нами напрямі.

Так, литовська конституційна концепція сім'ї охоплює відносини між подружжям і неодруженими чоловіками і жінками (або одним із них) та їхніми дітьми. Стаття 38 Конституції Литовської Республіки [23], яка називає сім'ю основою держави і суспільства, згадує лише шлюб, батьківство, материнство і дитинство й не згадує жодних інших основ сім'ї. Тобто держава поважає приватне життя людей і не регулює безпідставно приватні відносини (наприклад, дружбу, емоційні чи сексуальні стосунки тощо). Лише суспільно значущі соціальні інститути (наприклад, сім'я чоловіка та жінки) регулюються законом. Стаття 22 Конституції Литовської Республіки, як і стаття 8 Конвенції з прав людини, розрізняють захист сімейного та приватного життя. Дошлюбні стосунки, гомосексуальні стосунки тощо підпадають лише під захист приватного права (а не під захист сімейного життя), оскільки вони не відіграють публічної ролі в державі.

З огляду на існуючу суспільну потребу в правовому визнанні та захисті приватного життя осіб, які мають тісні, довготривалі стійкі соціальні зв'язки і глибоку взаємну довіру поза межами сім'ї або близьких родичів (наприклад, особи з гомосексуальною орієнтацією, самотні чоловіки та жінки, які не створили сім'ю або втратили членів сім'ї з різних причин тощо), і які не регулюються цивільним законодавством, у Литві було подано до Сейму законопроект щодо права на статус близьких осіб, який матимуть особи, пов'язані близькими особистими стосунками [24].

Пропонується доповнити книгу 2 частини першої глави II Цивільного кодексу Литовської Республіки ст. 2.23¹ такого змісту:

«Стаття 2.23¹. Визнання права особистості на близькість

1. Кожен має право на повагу до його близьких стосунків з рідними. Близькі стосунки – це стосунки між особою та іншою особою, які виникають із тривалого й довірливого особистого соціального зв'язку. Близький зв'язок породжує правові наслідки лише у випадках, передбачених законом.

2. Члени сім'ї та близькі родичі самі по собі мають близькі стосунки.

3. Передбачається, що близькі стосунки мають:

3.1. Особи, які уклали договір про спільне проживання.

3.2. Особи, які перебувають у відносинах опіки чи піклування або уклали договір про взаємне утримання.

4. У випадках, встановлених законом, спорідненими можуть бути визнані інші особи.

5. Тісний зв'язок між членами сім'ї має перевагу перед зв'язком, що виникає на інших підставах».

Натепер цей законопроект пройшов у Сеймі друге голосування.

Для України, яка перебуває на шляху євроінтеграції та узгоджує національне законодавство з найкращими європейськими зразками, подібна модель урегулювання приватного особистого життя є найбільш оптимальною, відповідною принципу верховенства права та юридичної визначеності, а також позбавленою соціальної напруженості та конфлікту, що викликати реєстроване одностатеве партнерство із зазіханням на сімейний статус і невизначеними для українського суспільства очікуваннями.

Це дало б можливість особам, які мають статус близьких осіб і перебувають у стійких довірчих відносинах, захищати свої інтереси, наприклад, щодо майнових прав, отримання інформації в медичних закладах, відвідування місць позбавлення волі, процесуальних прав, можливості поховання тощо.

Також зі змісту ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод випливає, що приватне і сімейне життя є окремими, хоча й взаємопов'язаними, але не тотожними правами, які органічно взаємодіють між собою. Це дає можливість відмежувати сімейні відносини від інших відносин, які також підлягають захисту права на приватне життя. Частина 2 цієї статті чітко визначає, що «органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» [25].

Тож з метою запобігання правовій невизначеності в процесі правотворення необхідно спиратися на офіційне тлумачення права та принципу верховенства права. Законодавство, як форма відображення права, має відповідати критеріям природного і морального, що притаманні конкретному суспільству, які водночас є критеріями істини, яка існує об'єктивно, незалежно від свідомості та діяльності людини [26, с. 175].

Висновки. З огляду на викладене можна констатувати, що сфера практичного застосування принципу правової визначеності в процесі правотворчої діяльності залишається недосконалою, що породжує численні колізії не лише законодавчого характеру, а й доктринального.

У контексті правової визначеності можна стверджувати, що нормативно-правовий акт, який не є однозначним для розуміння, результати і наслідки реалізації якого неможливо однозначно передбачити, не може вважатися якісним, а отже, не відповідає принципу верховенства права і не досяг своєї мети.

Саме невідповідність змісту правових норм суспільним очікуванням і потребам, нечітка їх правова визначеність і непередбачуваність породжує прийняття неякісних і неефективних нормативно-правових актів, що може призвести до порушення прав людини. Зокрема, у питаннях дискримінації виникає конкуренція прав людини, до якої призводять штучно створювані колізії між фундаментальними правовими актами та новоприйнятими. Отже, якісний закон має бути передбачуваним, сформульований однозначно щодо термінологічного розуміння, не містити неоднозначних або множинних тлумачень прав та обов'язків осіб, тобто відповідати принципу юридичної визначеності як складової верховенства права.

Суперечливість певних законодавчих ініціатив конституційним принципам створює умови для юридичної невизначеності правових положень, для неоднозначного розуміння й очікування конкретної поведінки та правових наслідків.

Тож можна констатувати, що з точки зору правової практики, особливо в площині сучасних викликів морально-правового характеру, спостерігається глобалізаційна тенденція до заміщення традиційного у суспільстві і науковій доктрині розуміння, наприклад сім'ї, та включення, зокрема, до галузі сімейного права інших форм сумісного проживання. Відтак природна концепція сім'ї, яка існує в Україні та є засадничою на конституційному та конвенційному міжнародно-правовому рівнях, трансформується із «основного природного осередку суспільства» на «соціальну конструкцію».

Отже, пропонуємо характеризувати правову визначеність як складову принципу верховенства права, що передбачає недвозначне розуміння і тлумачення змісту правової норми, її наукова обґрунтованість, доступність, зрозумілість мети, яку ставив перед собою правотворець, і передбачуваного результату.

Список використаних джерел

1. Про правотворчу діяльність: Закон України № 3354-IX від 24.08.2023. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України «Законотворчість»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>
2. Каталог правових позицій Конституційного Суду (за рішеннями, висновками). *Верховенство права. Конституційний Суд України: Офіційний вебсайт*. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava>

3. Цувіна Т. А. Принцип верховенства права у практиці Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2019/4. С. 373–379. С. 374.
4. Пашук Т. І. Передбачуваність нормативних підстав дисциплінарної відповідальності суддів: загально-теоретичний аспект. *Наукові записки НАУКМА. Юридичні науки*. 2019. Том 3. С. 100–108.
5. Кравець О. Застосування юридичної визначеності як елементу верховенства права: практичні поради судді. *ПравоUA. Юридична практика*. 07.12.2021. URL: <https://pravo.ua/zastosuvannya-iurydychnoi-vuznachenosti-ia-k-elementu-verkhovenstva-prava-praktychni-porady-suddi/>
6. Берназюк Ян. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. *Судово-юридична газета*. 21.10.2020. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1011199>
7. Якість. *Словник української мови*. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D1%8F%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>
8. Ефективний. *Словник української мови*. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%B5%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9>
9. Демченко А. О., Момот О. І. Про сутність понять «ефективність» та «результативність» в економіці. *Економічний вісник Донбасу*. 2013. № 3 (33). С. 207–210.
10. Шутак І. Д. Юридична техніка: курс лекцій. Івано-Франківськ: Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки. Дрогобич: Коло, 2015. 228 с.
11. Про медіа: Закон України № 2849-IX. Зі змінами, внесеними згідно із Законами № 2710-IX від 03.11.2022, № 3136-IX від 30.05.2023. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України «Законотворчість»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2849-IX#Text>
12. Львова О. Л. Мова ворожнечі. *Правова держава*. Вип. 29. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2018. С. 63–71.
13. Рекомендація Ради Європи № 97 (20) «Про наклепницькі висловлювання», ухвалена Комітетом Міністрів 30 жовтня 1997 р. Стандарти Ради Європи у сфері медіа. Законодавчий бюлетень. Київ: IREX U-Media, 2005. С. 47–49. URL: http://www.archives.gov.ua/International/R_E_final.pdf
14. Перший в Україні припис за «підбурювання до дискримінації за ознаками СОГІ» отримав сайт vsirazom.ua. Які причини і що далі? *Сайт Громадянського руху «Всі разом!»*. 13.03.2024. URL: <https://vsirazom.ua/news/pershij-v-ukrayini-prypys-za-pidburyuvannya-do-dyskryminacziyi-za-oznakamy-sogi-otrymav-sajti-vsirazom-ua-yaki-prychyny-i-shho-dali>
15. Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 624 від 07.03.2024 «Про винесення припису суб'єкту в сфері онлайн-медіа ГО «Громадянський рух «Всі разом!»». *Вебпортал Національної ради телебачення і радіомовлення*. URL: <https://webportal.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/R-2024-00624.pdf>
16. Рішення Нацради проти Руху «Всі разом!» суперечить закону, є дискримінаційним і вже оскаржене у суді. 14.03.2024. *Сайт Громадянського руху «Всі разом!»*. URL: <https://vsirazom.ua/news/oficijno-rishennya-naczrady-proty-ruhu-vsi-razom-superechyt-zakonu-ye-dyskryminacijnym-i-vzhe-oskarzhene-u-sudi>
17. Проект закону про інститут реєстрованих партнерств № 9103 від 13.03.2023. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України «Законотворчість»*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497>
18. Мохнюк Р. Шлюб чи одностатеві партнерства: новий закон. *Сайт «ГО «Всі разом»*. Кабінет експертів. 05.04.2023. URL: <https://vsirazom.ua/cabinet/kardinalno-protilezhni-rechi-shlyub-ta-partnerstvo/>
19. Рішення Конституційного Суду України № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України справа про призначення судом більш м'якого покарання). *Офіційний вебпортал Верховної Ради України «Законотворчість»*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>
20. Науково-правова експертиза № 01-9/1-232 від 25.12.2023 / Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака. URL: <https://drive.google.com/file/d/1WB1OWLPCWkjP1UwGyT0FYVWNDpIpQSpa/view> (дата звернення: 02.04.2024)
21. Медведєва М. О. Правові аспекти заборони дискримінації за ознакою СОГІ в контексті євроінтеграції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2024. С. 696–701. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2024/169.pdf
22. Львова О. Л. Сучасні виклики та загрози інституту сім'ї в Україні. *Матеріали Міжнародного Форуму «Взаємодія політиків і громадськості у просуванні християнських цінностей на міжнародній арені» (Київ, 2–3 червня 2016 р.)*. Київ, 2016. С. 24–27.
23. Конституція Литовської Республіки. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/lithuania.pdf>

24. Законопроект про доповнення статті 2.23(1) Цивільного кодексу Литовської Республіки. *Сайт Сейму Литовської Республіки*. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/0b7ebb00d79011ecb1b39d276e924a5d>
25. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України «Законотворчість»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
26. Львова О. Л. Критерії моральності і природності у сучасному правотворенні. *Альманах права. Правовий моніторинг і правова експертиза: питання теорії та практики*. 2019. Вип. 10. С. 167–176.

References

1. Pro pravotvorchu diialnist: Zakon Ukrainy № 3354-IX vid 24.08.2023. *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy «Zakonotvorchist»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>
2. Katalog pravovykh pozytsii Konstytutsiinoho Sudu (za rishenniamy, vysnovkamy). *Verkhovenstvo prava. Konstytutsiyni Sud Ukrainy: Ofiyni vebсайт*. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava>
3. Tsvina T. A. Pryntsyv verkhovenstva prava u praktytsi Yevropeiskoho sudu z prav liudyny. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2019/4. S. 373–379. S. 374.
4. Pashuk T. I. Peredbachuvannist normatyvnykh pidstav dystsyplinarnoi vidpovidalnosti suddiv: zahalnoteoretychni aspekt. *Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky*. 2019. Tom 3. S. 100–108.
5. Kravets O. Zastosuvannia yurydychnoi vyznachenosti yak elementa verkhovenstva prava: praktychni porady suddi. *PravoUA. Iurydychna praktyka*. 07.12.2021. URL: <https://pravo.ua/zastosuvannia-iurydychnoi-vyznachenosti-iaak-elementu-verkhovenstva-prava-praktychni-porady-suddi/>
6. Bernaziuk Yan. Katehoriia «iakist zakonu» yak skladova pryntsyvu verkhovenstva prava ta harantiia zastosuvannia sudom naibilsh spriyatlyvoho dlia osoby tlumachennia zakonu. *Sudebno-yurydycheskaia hazeta*. 21.10.2020. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1011199>
7. Iakist. *Slovnnyk ukrainskoi movy*. URL: <https://slovnnyk.ua/index.php?sword=%D1%8F%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>
8. Efektyvnyi. *Slovnnyk ukrainskoi movy*. URL: <https://slovnnyk.ua/index.php?sword=%D0%B5%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9>
9. Demchenko A. O., Momot O. I. Pro sutnist poniat «efektyvnist» ta «rezultatyvnist» v ekonomitsi. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*. 2013. № 3 (33). S. 207–210.
10. Shutak I. D. Yurydychna tekhnika: kurs lektsii. Ivano-Frankivsk: Laboratoriia akademichnykh doslidzhen pravovoho rehuliuвання ta yurydychnoi tekhniki. Drohobych: Kolo, 2015. 228 s.
11. Pro media: Zakon Ukrainy № 2849-IX. Iz zminamy, vnesenymy zghidno iz Zakonamy № 2710-IX vid 03.11.2022, № 3136-IX vid 30.05.2023. *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy «Zakonotvorchist»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2849-IX#Text>
12. Lvova O. L. Mova vorozhnechi. *Pravova derzhava*. Vyp. 29. Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2018. S. 63–71.
13. Rekomendatsiia Rady Yevropy № 97 (20) «Pro naklepnytski vyslovliuvannia», ukhvalena Komitetom ministriv 30 zhovtnia 1997 r. *Standarty Rady Yevropy u sferi media. Zakonodavchyi biuleten*. Kyiv: IREX U-Media, 2005. S. 47–49. URL: http://www.archives.gov.ua/International/R_E_final.pdf
14. Pershyi v Ukraini pryypys za «pidburiuvannia do dyskryminatsii za oznakamy SOHI» otrymav sait vsirazom.ua. Yaki prychny i shcho dali? *Sait Hromadianskoho rukhu «Vsi razom!»*. 13.03.2024. URL: <https://vsirazom.ua/news/pershyj-v-ukrayini-pryypys-za-pidburyuvannya-do-dyskryminacziyi-za-oznakamy-sogi-otrymav-sajti-vsirazom-ua-yaki-prychyny-i-shho-dali>
15. Rishennia Natsionalnoi rady Ukrainy z pytan telebachennia i radiomovlennia № 624 vid 07.03.2024 «Pro vynesennia pryypysu subiektu v sferi onlain-media HO «Hromadianskyi rukh «Vsi razom!»». *Vebportal Natsionalnoi rady telebachennia i radiomovlennia*. URL: <https://webportal.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/R-2024-00624.pdf>
16. Rishennia Natsrady proty Rukhu «Vsi razom!» superechyt zakonu, ye dyskryminatsiynym i vzhe oskarzhene u sudi. 14.03.2024. *Sait Hromadianskoho rukhu «Vsi razom!»*. URL: <https://vsirazom.ua/news/oficijno-rishennya-nacrzady-proty-ruhu-vsi-razom-superechyt-zakonu-ye-dyskryminacziynym-i-vzhe-oskarzhene-u-sudi>
17. Proekt zakonu pro instytut reiestrovanykh partnerstv № 9103 vid 13.03.2023. *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy «Zakonotvorchist»*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497>
18. Mokhniuk R. Shliub chy odnostatevi partnerstva: novyi zakon. *Sait «HO «Vsi razom»*. Kabinet ekspertiv. 05.04.2023. URL: <https://vsirazom.ua/cabinet/kardinalno-protilezhni-rechi-shlyub-ta-partnerstvo/>

19. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy № 15-rp/2004 vid 2 lystopada 2004 roku u spravi za konstytutsiinym podanniam Verkhovnoho Sudu Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen statti 69 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy sprava pro pryznachennia sudom bilsh miakoho pokarannia). *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy «Zakonotvorchist»*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>
20. Naukovo-pravova ekspertyza № 01-9/1-232 vid 25.12.2023 / Naukovo-doslidnyi instytut pryvatnoho prava i pidpriemnytstva imeni akademika F. H. Burchaka. URL: <https://drive.google.com/file/d/1WB1OWLPCWkjP1UwGyT0FYVWNDpIpQCpa/view> (data zvernennia: 02.04.2024).
21. Medvedieva M. O. Pravovi aspekty zaborony dyskryminatsii za oznakoiu SOHI v konteksti Yevrointehratsii Ukrainy. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 1/2024. S. 696–701. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2024/169.pdf
22. Lvova O. L. Suchasni vyklyky ta zahrozy instytutu simi v Ukraini. *Mat-ly Mizhnarodnoho Forumu «Vzaiemoditii politykiv i hromadskosti u prosuvanni khrystyianskykh tsinnostei na mizhnarodnii areni»* (2–3 chervnia 2016 r.). Kyiv, 2016. S. 24–27.
23. Konstytutsiia Lytovskoi respubliky. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/lithuania.pdf>
24. Zakonoproekt pro dopovnennia statti 2.23(1) Tsyvilnoho kodeksu Lytvy. *Sait Seimu Lytovskoi Respubliki*. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/0b7ebb00d79011ecb1b39d276e924a5d>
25. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy) (Ievropeiska konventsiiia z prav liudyny). Konventsiiu ratyfikovano *Zakonom № 475/97-VR vid 17.07.1997*. Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy «Zakonotvorchist». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
26. Lvova O. L. Kryterii moralnosti i pryrodnosti u suchasnomu pravotvorenni. *Almanakh prava. Pravovyi monitorynh i pravova ekspertyza: pytannia teorii ta praktyky*. 2019. Vyp. 10. S. 167–176.

Львова О. Л. Правова визначеність як ціннісна складова якісної правотворчості

У статті здійснено теоретичний і практико-правовий аналіз змісту правової визначеності як ціннісної складової якісної правотворчості. Акцентується на змістовій характеристиці якості законодавства, про що свідчать як чітка юридична визначеність, наукова обґрунтованість, зрозумілість текстів правових норм, так і прогнозований, передбачуваний результат їх дотримання і застосування в процесі правореалізації. Наголошується також, що на шляху до євроінтеграції відбувається імплементація Україною європейських норм права, у процесі чого запозичуються не завжди типові для нашої держави та української національної ідентичності моделі правовідносин, до правового поля залучаються поняття і терміни не чітко визначеного змісту, що перешкоджає їх правильному розумінню та однозначному тлумаченню та призводить до правових колізій.

Конституційний Суд України неодноразово у своїх рішеннях наголошував на правовій визначеності як складовій принципу верховенства права, що передбачає недвозначне розуміння правової норми, інакше це неминуче призводить до сваволі. Також підкреслюються такі характеристики нормативно-правового акта, як доступність і передбачуваність, що дасть можливість особі впорядкувати свою поведінку та передбачати наслідки такої поведінки.

З огляду на практико-прикладний аспект досліджуваного питання констатується, що спостерігається глобалізаційна тенденція до заміщення традиційних уявлень у суспільстві і науковій доктрині, наприклад, щодо сім'ї, коли її природна концепція, яка існує в Україні та є засадничою на конституційному та міжнародно-правовому рівнях, трансформується із «основного природного осередку суспільства» на «соціальну конструкцію».

Саме невідповідність змісту правових норм суспільним очікуванням і потребам, нечітка їх правова визначеність і непередбачуваність породжує прийняття неякісних і неефективних нормативно-правових актів, що може призвести до порушення прав людини. Зокрема, у питаннях дискримінації виникає конкуренція прав людини, до якої призводять штучно створювані колізії між фундаментальними правовими актами та новоприйнятими.

Пропонується характеризувати правову визначеність як складову принципу верховенства права, що передбачає недвозначне розуміння і тлумачення змісту правової норми, її наукова обґрунтованість, доступність, зрозумілість мети, яку ставив перед собою правотворець, і передбачуваного результату.

Ключові слова: верховенство права, мораль, права людини, правотворчість, закон, правова визначеність, передбачуваність.

Lvova O. L. Legal certainty as a value component of quality lawmaking

The article provides a theoretical, practical and legal analysis of the content of legal certainty as a value component of quality lawmaking.

The author focuses on the substantive characterization of the quality of legislation, which is evidenced by clear legal certainty, scientific validity, and comprehensibility of the texts of legal provisions, as well as by the predictable, foreseeable result of their observance and application in the process of law implementation. It is also emphasized that on the way to European integration, Ukraine is implementing European legal norms, in the process of which models of legal relations not always typical for our country and Ukrainian national identity are borrowed, and concepts and terms of not clearly defined content are introduced into the legal field, which prevents their correct understanding and unambiguous interpretation and leads to legal conflicts.

In its decisions, the Constitutional Court of Ukraine has repeatedly emphasized legal certainty as a component of the rule of law, which implies an unambiguous understanding of a legal provision, otherwise it inevitably leads to arbitrariness. The author also emphasizes such characteristics of a legal act as accessibility and predictability, which will enable a person to regulate his or her behavior and foresee the consequences of such behavior.

Given the practical and applied aspect of the issue under study, the author states that there is a globalizing trend towards the replacement of traditional concepts in society and scientific doctrine, for example, with regard to the family, when its natural concept, which exists in Ukraine and is fundamental at the constitutional and international legal levels, is transformed from the «basic natural unit of society» to a «social construct».

It is the inconsistency of the content of legal norms with public expectations and needs, their unclear legal certainty and unpredictability that leads to the adoption of poor quality and ineffective legal acts, which can lead to human rights violations. In particular, in the area of discrimination, there is a competition of human rights, which is caused by artificially created conflicts between fundamental legal acts and newly adopted ones.

As a conclusion, the author proposes to characterize legal certainty as a component of the rule of law principle, which implies an unambiguous understanding and interpretation of the content of a legal provision, its scientific validity, accessibility, and clarity of the purpose pursued by the lawmaker and the intended result.

Key words: rule of law, morality, human rights, lawmaking, law, legal certainty, predictability.

DOI: 10.33663/2524-017X-2024-15-328-339